

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΕΡΓΑΜΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΠΥΡΙΝΩΝ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ
ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ *ΥΠΕΡ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΩΝ* (16.),
ΒΑΣΕΙ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ Β. HAUSMANN

Α. Περγαμηνά αποσπάσματα

Αποσπάσματα σε περγαμηνή με τα στοιχεία P. Cairo 274 A-B aut Membr. Cahir. olim Berolin. 13274 (A-B); saec. V vel VI p. Chr. N. <Pack² 270, 271, 273>: XIV *Περὶ τῶν συμμοριῶν* 41. XV *Υπὲρ τῆς Ῥοδίων ἐλευθερίας* 14-16; 27-28. XVI *Υπὲρ Μεγαλοπολιτῶν* 9-11, στο Β. Hausmann, *Demosthenis fragmenta in papyris et membranis servata*, Diss. Leipzig 1921: *Papyrologica Florentina*, a cura di Rosario Pintaudi, Vol. IV (Pars prima), Ed. Gonnelli, Firenze 1978, σσ. 53-67. (στο εξής Hausmann/Pintaudi, I)

Τα αποσπάσματα από την δημηγορία *Ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν* (16.) καλύπτονται στις σελίδες 63-67 του παραπάνω έργου με τον σχετικό σχολιασμό του Hausmann ο οποίος εκτιμά την εργασία του αντιγραφέα της περγαμηνής "non magna cum diligentia", αν και φαίνεται ότι το κείμενο το οποίο αντιγράφεται είχε κάποια αξία (Hausmann/Pintaudi, I, σσ. 66-67). Για την γενική περιγραφή των αποσπασμάτων από τους «Ελληνικούς λόγους» του Δημοσθένους στην παραπάνω μεμβράνη, *Περὶ τῶν συμμοριῶν* (14.) 41, *Ὑπὲρ τῆς Ῥοδίων ἐλευθερίας* (15.) 14-16, 27-28, και *Ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν* (16.) 9-11, βλ. Hausmann/Pintaudi, I, σσ. 53-54· για ειδικότερες παλαιογραφικές παρατηρήσεις στους ἐπὶ μέρους «Ελληνικούς λόγους», βλ. J. Radicke, *Die Rede des Demosthenes für die Freiheit der Rhodier*, Beiträge zur Altertumskunde, B. 65, Stuttgart und Leipzig, Teubner, 1995, σσ. 62-66, και Ευανθία Δρακωνάκη-Καζαντζάκη, *Δημοσθένης Περὶ τῶν συμμοριῶν* (14.) και *Συναφὴ Θέματα Αττικής Ρητορείας*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2004, σσ. 73-88.

Ὡς προς την σύγκριση του παραδεδομένου χειρόγραφου κειμένου με το εκδε-

δομένο, προτιμήθηκε η στερεότυπη έκδοση με επιμέλεια του S. H. Butcher, *Demosthenis Orationes*, Tom. I, Oxon. Clarend., Oxonii 1903 [recognovit brevisque adnotatione critica instruxit], ως εν πολλοίς αναπαραγομένη κατά την επανέκδοση του κειμένου υπό την επιμέλεια του R. Dilts, *Demosthenis Orationes*, Oxon. Clarend., Oxonii 2002 [recognovit apparatu testimoniorum ornavit adnotatione critica instruxit].

1. Hausmann / Pinaudi, I, σσ. 63-64

Butcher, 1903

col. I [fol. A: III]

κεισθαι ταυτην § 9

την πολιν σκοπεισ

θε δη προς υμας

αυτους ποτεραν

την αρχην καλλιο 5

να και φιλανθρω

ποτεραν ποιησε

ρ

σθαι του μη επιτε

πειν αδικιν Λακεδε

μονιους ην υπερ 10

...

Μεγαλης πολεως

ηι την υπερ Μεσσι

ποιήσεσθε – 'πιτρέπειν
ἀδικεῖν – Λακεδαιμονίους
τὴν

ἡ - Μεσσήνης

νης· νυν μεν γε βο § 10

ηθειν δοξετε Αρ

ε

κασιν και την ιρη 15

νην σπουδαζειν

ειναι βεβαιαν υπερ

ης εκινδυνευσα

ε

τε και παρ[[αι]]ταξασθαι

τοτε δ' ευδηλοι πα 20

σε

σιν [[πασιν]] εσθαι ου

δόξετ' - Ἀρκάσι

εἰρήνην

παρετάξασθε

πᾶσιν ἔσεσθε

του δικαίου μαλλ[...]

ενεκα Μεσσηνῆ

εἶναι βουλομενοι

εἵνεκα

Συνθετικό κριτικό υπόμνημα Hausmann, Butcher

δὴ

3 δὴ SA: δὲ F: δὲ Ὑ. 7 ποιήσεσθε codd. 8 ἐπιτρέπειν codd. membr.²
9 ἀδικεῖν codd. / ἐπιτρέπειν ἀδικεῖν A: ἐπιτρέπειν ὑμᾶς ἀδικεῖν SF: ἀδικεῖν ἐπιτρέπειν Ὑ:
ὑμᾶς om. atque O: ἡμᾶς vulg. 11 Μεγάλης πόλεως SFY: Μεγαλοπόλεως A. 12 ἦ codd.;
Μεσσηνίης S¹ (it. infra v. 23): Μεσσηνίης FAY. 16 εἰρήνης codd. membr.² 18 ἐκινδυνεύσατε
del. Dobree. 19 παρτάξασθε codd.: παρτάξασθε ut vid. S¹. 20 δ' sec. m. 21 ἔσεσθε codd.
membr.²

Συμπληρώνοντας τα σχόλια Hausmann (Hausmann/Pintaudi, I, σ. 65)

γραμμ. 3. Η ορθότητα του μορίου δὴ SA, membr., έναντι του μορίου δὲ FY, επιβεβαιώνεται από την λογική ακολουθία του νοήματος. Πράγματι, σε αυτό το σημείο του κειμένου έχει προηγηθῇ ισχυρή αντίθεση (καὶ μὴν) με την οποία δομεῖται η αγανακτισμένη πρόσκληση/πρόκληση από μέρους του ρήτορα στους διεσπασμένους ακροατές (πάντες ἐπίστασθε): ο ρήτορας τούς επιβάλλει να παραδεχθούν ότι είναι ἐξ αντικειμένου επιβεβλημένο να σταλή βοήθεια στους Μεγαλοπολίτες (ὡς ... βοηθητέον). Προς τούτο, ο στόχος χωρίζεται στα ἐξῆς δύο μέλη: (α) στο συμφέρον (διὰ τὸ συμφέρον εἶναι) / «σωζόμενοι οι Μεγαλοπολίτες και παραμένοντας στις ἐστίες τους θα λειτουργήσουν ως ἀσπίδα στην προέλαση ἐναντίον της Μεσσηνίης»: και (β) στην ηθική αναγκαιότητα (διὰ τοὺς ὄρκους) / «εἰμαστε δεμένοι με τις υποχρεώσεις μας προς τους Μεσσηνίους». Επομένως, το δὴ εισάγει μιαν αναγκαστική λογική συναγωγή: «κατὰ συνέπειαν, σὰς ἀπομένει η ἐνδοσκόπηση, ως προς το δίλημμα να ἐπιλέξετε ἀνάμεσα σε μιαν ἀμεση υπεράσπιση της Μεγαλόπολης με πολιτική πρόνοια, και την επακόλουθη σωτηρία της Μεσσηνίης, και σε μια μελλοντική υπεράσπιση της Μεσσηνίης ἀπὸ φόβο προς τους Λακεδαιμονίους».

γραμμ. 8. Η σύνταξη του σκοπεῖσθε με πλάγια ἐρωτηματική πρόταση εἶναι ὑπαρκτή· ως ἐκ τούτου, το ποιήσεσθε των κωδίκων προκρίνεται ἀπὸ τους ἐκδότες ἐναντι του ποιήσεσθαι της μεμβράνης: ποτέραν ... ποιήσεσθε.

γραμμ. 9. Μετά την γενική του *μὴ ἐπιτρέπειν* (πρβλ. *μὴ ᾿πιτρέπειν* Butcher) τα μεσαιωνικά χειρόγραφα δίστανται ως προς την διευκρινιστική προσθήκη ή όχι του υποκειμένου του απαρεμφάτου *ἐπιτρέπειν*, ὡμᾶς SF: ἡμᾶς vulg., έναντι της παραλείψεώς του από τους ΑΥΟ, membr., εκδότες. Η μεμβράνη συμφωνεί στην ορθή γραφή με το μεσαιωνικό χειρόγραφο Α: *μὴ ἐπιτρέπειν ἀδικεῖν*. Είναι ενδιαφέρουσα επί του προκειμένου η απόκλιση του κώδικα S από την συνήθη διατύπωσή του να δίδη κείμενο απέριττο και λιτό στα ευκόλως εννοούμενα. Η παράλειψη του υποκειμένου εδώ είναι συγγνωστή (κατά τους ΑΥΟ, membr.) ως ευκόλως εννοούμενη από την προηγούμενη φράση πρὸς ὡμᾶς αὐτούς. Το Υ αντιστρέφει την σειρά των δύο απαρεμφάτων, ως εξής: *ἀδικεῖν ἐπιτρέπειν*.

γραμμ. 11. Η σύνθετη εκφορά *Μεγαλοπόλεως* του Α είναι υστερώτερη από την γραφή *Μεγάλης πόλεως* των SFΥ, membr.

γραμμ. 18-19. Πλην του Dobree ο οποίος αποβάλλει το *ἐκινδυνεύσατε* από το κείμενο, οι εκδότες αποδέχονται την σύμπλεξη του *ἐκινδυνεύσατε* με το *παρετάξασθε* ως δημοσθενική· πράγματι, η σύμπλεξη των ρηματικών συνωνύμων δικαιολογείται σε αυτό το τμήμα της δημηγορίας, το οποίο συνιστά έναν εγκωμιαστικό ρητορικό τόπο. Παρόμοια, η σύνταξη του *κινδυνεύειν* με ὑπὲρ + αφηρημένη έννοια (εδώ, *εἰρήνης*) είναι υπαρκτή στους ρήτορες, όπως στον Λυσίου *Ἐπιτάφιον* 79: *τούτους εὐδαιμονεστάτους ... οἵτινες ὑπὲρ μεγίστων καὶ καλλίστων κινδυνεύσαντες οὕτω τὸν βίον ἐτελεύτησαν, καὶ μάλιστα σε κειμενική συνάφεια με το ρήμα ἐπιτρέπειν: οὐκ ἐπιτρέψαντες περὶ αὐτῶν τῇ τύχῃ οὐδ' ἀναμείναντες τὸν αὐτόματον θάνατον, ἀλλ' ἐκλεξάμενοι τὸν κάλλιστον.* Στο αντίστοιχο δημοσθενικό χωρίο, το *καλὸν* ως εναλλακτική λύση έναντι της *αἰκίνδυνης* επιτροπείας δίδεται με την φράση *τὴν ἀρχὴν καλλίονα καὶ φιλανθρωποτέραν*.

Οι διαφοροποιήσεις της μεμβράνης συνίστανται στις εξής κατηγορίες:

- λάθη ιωτακτισμού, *αδικιν* (9), *Μεσσηνης* (12), *ιρηνην* (15) με υπεράνω της γραμμής προσθήκη του ε από το δεύτερο χέρι·
- λάθη στην συλλαβική αύξηση (βλ. και παρακάτω), *παραिताξασθαι* (19), με προσθήκη υπαράνω της γραμμής του ορθού ε της συλλαβικής αύξήσεως από το δεύτερο χέρι·
- λάθη διττογραφίας, *πασιν πασιν* (21), και διαγραφή του δεύτερου, όμοιου αντωνυμικού τύπου από το δεύτερο χέρι·
- λάθη γραμματικά/ορθογραφικά, *Λακεδεμονιοις* (9), *επιτεπειν* (14) με προσθήκη του ρ υπεράνω της γραμμής από το δεύτερο χέρι, *εσθαι* (21) με προσθή-

κη της εκπεσούσας συλλαβής του ρηματικού θέματος σε υπεράνω της γραμμής από το δεύτερο χέρι (εσσεσθαι)·

- λάθη γραμματικά/ συντακτικά, ποιήσεσθαι (8) αντί ποιήσεσθε, ην (10) αντί τήν, παραιτάσθαι (19) αντί παρετάσθε, ε(σε)σθαι (21) αντί ἔσεσθε, ηι (12) αντί ἥ·
- συντομογραφίες, μαλλῶ (22) με προσθήκη του συντομογραφικού συμβόλου στην ληκτική συλλαβή από το δεύτερο χέρι αντί μᾶλλον, ομοίως Μεσσηνῇ (23) αντί Μεσσήνην·
- διατήρηση της χασμωδίας, μη επιτ(ρ)επειν, αλλά μὴ 'πιτρέπειν Butcher, δοξετε Αρκασιν (14-15), αλλά δόξετ' Ἀρκάσι Butcher·
- διατήρηση του ευφωνικού ν και πριν από σύμφωνο, Αρκασιν και (15) αντί Ἀρκάσι και Butcher·
- προτίμηση βραχείας συλλαβής στο θέμα, ενεκα (23) αντί εἵνεκα.

2. Hausmann /Pintaudi, I, σσ. 64-65

Butcher, 1903

col. II [fol. A: IV]

η του προς Λακε § 10

δαιμονιους φο
βου δει δε σκοπεῖ
μεν και πραττει
αι τα δικαια συμ 5
παρτηρειν δε ο
πως αμα και συμ
φεροντα εσται ταυ

δ' ὅπως

συμφέροντ' ἔσται

τα· εστι τοινυν χ § 11

τοιουτος τις [[.]] λο 10

γος παρα των αν
τιλεγοντων ως
κομισασθαι τον
Ωρωπον ημας ε
χειρειν δει ει δε 15
τους βοηθησῶ

sine χ(και fortasse)

βοηθήσαντας ἂν

αν	
τας ημιν νυνει	νῦν ἐπ' αὐτὸν
παυτον εχθρους	
κτησομεθα ου	
χ εξομεν συμ	20
Υ	
μαχους. ε[[τ]]ω δε	ἐγὼ δὲ
το μεν κομισασ	
ω	
θαι [[ο]]ρωπον' πει	᾽Ωρωπὸν
ρασθαι δειν [. . .]	

Συνθετικό κριτικό υπόμνημα Hausmann, Butcher

4 και πράττειν ἀεὶ SA: ἀεὶ και πράττειν Ff. 9 και om. S. 10 membr. post τις habuisse videtur ι vel τ, sed deleta est litt. 14 ἐγχειρεῖν codd.: ἐπιχειρεῖν Weil. 16 βοηθήσοντας A^{corr.} Υ¹: βοηθήσαντας SA¹Υ^{corr.}: βοηθήσαντας F¹ ras. in στοντας mut. deinde rursus α corr. et ο superscr. 17 ἡμῖν S membr.¹: ἂν ἡμῖν FAf membr.² (et m. tert. iterum rescript. ut vid.); νῦν ἐπ' αὐτοὺς ἐχθροὺς S: ἐχθροὺς ἐπ' αὐτὸν νῦν Ff vulg.: ἐπ' αὐτὸν ἐχθροὺς A (om. νῦν): νῦν del. Vömel. 21 ἐγὼ codd. membr.² 23 ᾽Ωρωπὸν codd. membr.²: τὸν ᾽Ω. Benseler. 24 post δεῖν sequuntur 2 vel 3 litterae incertae, quarum prior π [non φ] fuisse videtur; δεῖν φημι SA: φημι δεῖν Ff.

Συμπληρώνοντας τα σχόλια Hausmann (Hausmann/Pintaudi, I, σσ. 65-67)

γραμμ. 5. Η συντακτική θέση του επιρρήματος ἀεὶ μετά και το δεύτερο απαρέμφατο στην φράση σκοπεῖν και πράττειν, κατά τους SA, membr., εκδότες, αποδίδει την σύζευξη των δύο ρηματικών εννοιών, «θεωρίας και πράξεως», μέσω του επιρρήματος: η σύζευξη «λόγου και έργου» είναι κομβικής σημασίας για την δημοσθενική και την θουκυδίδεια αντίληψη, όπως και στο συγκεκριμένο χωρίο της δημηγορίας, κάτι το οποίο δεν δηλώνεται βέβαια με την γραφή σκοπεῖν ἀεὶ και πράττειν των Ff.

γραμμ. 9. Η συνεπτυγμένη απόδοση του και ως κ στο τέλος του στίχου δηλώνει την ομοφωνία της μεμβράνης με την γραφή των FAf, σε αντίθεση με την παράλειψη του και από το S και τους εκδότες. Το σύνθετο μόριο τοίνυν δηλώνει εδώ μετάβαση σε άλλο θέμα της επιχειρηματολογίας του ρήτορα, ένα θέμα δύσκολο

για τον Δημοσθένη να τό συστήση στους ακροατές του. Προς τούτο ο ρήτορας αμύνεται, αντεπιτιθέμενος με σαρκαστική επίταση της φράσεως τοιοῦτός τις λόγος μέσῳ ενός προτασόμενου καὶ το οποίο έτσι ακυρώνει προκαταβολικά την θέση τῶν ἀντιλεγόντων για την επιτακτική επανάκτηση του Ωρωπού· το πνεῦμα του ρήτορα στο σημείο αυτό έχει ως εξής: (υψίσταται ἐπὶ πλέον σε κυκλοφορία —μέσα σε όλα τα άλλα— και ένα κάποιο επιχείρημα ...).

γραμμ. 14-15. Η σύνταξη του ἐγχειρεῖν με απαρέμφατο είναι δημοφιλής στην κλασική λογοτεχνία (βλ. Πλάτωνα, Ξενοφώντα, Θουκυδίδη, Σοφοκλή και Ὑπερείδη), την οποία σέβεται η χειρόγραφη παράδοση της παρούσας δημηγορίας, εφόσον η γραφή είναι κοινή στα μεσαιωνικά χειρόγραφα και την μεμβράνη· ο Weil διορθώνει στο συνώνυμο του παραπάνω συνθέτου, στο ἐπιχειρεῖν.

γραμμ. 16-17. Ενδιαφέρουσα από συντακτική και νοηματική άποψη είναι η διαφωνία της χειρόγραφης παραδόσεως σχετικά με την γραφή βοηθήσαντας ἢ βοηθήσαντας. Ο υποθετικός λόγος δηλώνει το σαφώς επικείμενο ως όντως πραγματικό: εἰ κτησόμεθα ἐχθρούς - οὐχ ἔξομεν συμμάχους. Το ρητορικό «παιχνίδι», νῦν ἐχθρούς — τότε οὐ συμμάχους, αναφέρεται στους ίδιους λαούς οι οποίοι δυνητικά θα μπορούσαν να βοηθήσουν. Εάν δεχθούμε ότι ο ρήτορας ομιλεῖ για πιθανή βοήθεια, κάτι το οποίο μπορεί να εκφράζεται με μια δυνητική ευκτική αορίστου, τότε μία μειωμένη πραγματικότητα κάποιας βοήθειας «εξασφαλίζει» και την αρνητική πραγματικότητα του παραπάνω υποθετικού λόγου. Αλλά η έννοια μιας δυνητικής ευκτικής αποδίδεται κάλλιστα με την γραφή τοὺς βοηθήσαντας ἄν (βοηθήσαντας SA¹Y^{corr}), όπως εκδίδει και ο Butcher. Η γραφή της μεμβράνης και μετά την παρέμβαση του δεύτερου χειριού, βοηθήσαντας αν, παραμένει λανθασμένη (βοηθήσαντας A^{corr}Y¹). το S δεν δίδει το μόριο ἄν, όπως και το πρώτο χέρι της μεμβράνης, ενώ τα FAΥ, membr.² δίδουν την φράση ἄν ἡμῖν.

γραμμ. 17-18. Ο Butcher εκδίδει νῦν ἐπ' αὐτὸν ἐχθρούς, όπως κείται και στην μεμβράνη, αν και εκεί με ένα μικρό λάθος αναγραμματισμού: νυνει / παντον ἐχθρους, και έτσι διατηρεῖ το επίρρημα νῦν κατὰ τα SFY, membr.· το νῦν απουσιάζει από το A και οβελίζεται από τον Vömel αδίως, εφόσον με το επίρρημα συνοψίζεται η τωρινή κατάσταση συμμαχίας των Αθηναίων με τους Λακεδαιμόνιους. Ο ρήτορας παρακάτω αρνείται στους αντιλέγοντες το δικαίωμα να λέγουν (μόνοις οὐδ' εἰπεῖν ἐξεῖναι νομίζω τοῖς πείσασιν ἡμᾶς ... βοηθεῖν) ότι οι Λακεδαιμόνιοι θα γίνουν εχθροὶ των Αθηναίων, εάν οι τελευταίοι δεχθούν ως συμμάχους εκείνους από τους Αρκάδες οι οποίοι θέλουν να είναι φίλοι τους. Κατὰ τα άλλα, την ορθή σύνταξη νῦν ἐπ' αὐτὸν ἐχθρούς διασώζουν η μεμβράνη και το μεσαιωνικό χειρόγραφο A, έναντι των γραφών νῦν ἐπ' αὐτοὺς ἐχθρούς S: ἐχθρούς ἐπ' αὐτὸν νῦν FY.

γραμμ. 23. Ο Benseler για να αποφύγει την χασμωδία στην φράση κομίσασθαι Ὠρωπὸν προσθέτει ανάμεσα στις δύο λέξεις το ἄρθρο τὸν κατὰ παράβαση της γραφῆς των μεσαιωνικῶν χειρογράφων και της μεμβράνης.

γραμμ. 24. Ὅπως δείχνουν τα υπολείμματα της μεμβράνης, ἐδῶ διασώζεται η σειρά των λέξεων κατὰ την παράδοση των SA δειν φημι, ἐναντι της σειράς φημι δειν των FY.

Οι διαφοροποιήσεις της μεμβράνης συνίστανται στις εξής κατηγορίες:

- συντομογραφίες, σκοπεῖ (3) ἀντί σκοπεῖν, πρᾶττει (4) ἀντί πράττειν, κ (9), ἴσως ἀντί κάποιου καί, ἔχειρειν (14-15) ἀντί ἐνχειρειν, ἐγχειρεῖν, βοηθησῶτας (16-17) ἀντί βοηθήσον-τας·
- συντακτικές διορθώσεις, με λανθασμένο συντακτικό ἀποτέλεσμα, βοηθησοντας ἀν (16, 17), με προσθήκη του ἀν υπεράνω της γραμμῆς ἀπό το δεύτερο χέρι, ἀντί του ὀρθοῦ βοηθήσαντας ἄν·
- ὀρθογραφικές διορθώσεις του δεύτερου χειριοῦ, ε[[τ]]ω δε (21), με προσθήκη του γ υπεράνω της γραμμῆς, ἀντί του ἐγὼ δέ, [[ο]]ρωπον (23), με προσθήκη του ω υπεράνω της γραμμῆς ἀντί Ὠρωπὸν·
- ἐπεμβάσεις του δεύτερου χειριοῦ στην στίξη: ὀβελισμός λανθασμένου σημείου στίξεως, τοιουτος τις [[.]] λογος (10)· ἀντίθετα, παραμένει σε λάθος θέση σημεῖο στίξεως, [[ο]]ρωπον· πειρασθαι (23) ἀντί Ὠρωπὸν πειρᾶσθαι· ἐνῶ σε ὀρθή θέση κείται η ἄνω στιγμὴ στο κείμενο, ἐσται ταυτα· ἐστι τοιυνν (9)·
- διατήρηση της χασμωδίας, δε οπως (6) ἀντί δ' ὅπως Butcher, συμφεροντα ἐσται (8) ἀντί συμφέροντ' ἔσται Butcher·
- λάθη γραμματικά/ὀρθογραφικά, νυνειπαντον (17, 18) ἀντί νῦν ἐπ' αὐτόν.

B. Παπύρινα αποσπάσματα

Αποσπάσματα σε παπύρινο κώδικα με τα στοιχεία P. Berolin. 13283; saec. II vel III p. Chr. N. <Pack² 272>: XVI Ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν 8-10, 12-13, στο B. Hausmann, *Demosthenis fragmenta in papyris et membranis servata*, Diss. Leipzig 1921: *Papyrologica Florentina*, a cura di Rosario Pintaudi, Vol. IV

(Pars prima), Ed. Gonnelli, Firenze 1978, σσ. 67-70. (στο εξής Hausmann / Pintaudi, I)

Τα αποσπάσματα από τον παπύρινο κώδικα καλύπτονται στις σελίδες 68-70, με τον σχετικό σχολιασμό του Hausmann. Η εξαιρετικά κομψή κεφαλαιογράμματα γραφή του σχετικού παπυρίνου κώδικα παρομοιάζεται με εκείνην του παπύρου με τα στοιχεία Berolin. 9782 (II vel III p. Chr., κατά τον Schubart, *Papyri graecae Berol.* 1911 n. 31). Μάς διασώζεται το ανώτερο τμήμα από ένα παπύρινο φύλλο, με ένδεκα γραμμές σε recto και verso, και με εφθαρμένη αντίστοιχα την αρχή και το τέλος των γραμμών στις δύο όψεις του φύλλου· η μικρότερη σε έκταση γραμμή φαίνεται να περιλαμβάνει 31 γράμματα και η μεγαλύτερη 35-36. Εάν συμπληρωθή το κενό, ο Hausmann υποθέτει ότι κάθε στήλη, recto / verso, περιελάμβανε περίπου 38 γραμμές. Είναι χαρακτηριστική η ύπαρξη στίξης με άνω τελεία στο verso, εν μέσω της γραμμής 5. Φαίνεται επίσης ότι ο γραφέας μεταχειρίζεται το σύμβολο της εκθλίψεως σε δύο σημεία του recto, γραμμές 1 και 2, τοθ' υμιν και α/λλ' ο[υδε]ις, αντίστοιχα (βλ. Hausmann / Pintaudi, I, σ. 67).

1. Hausmann / Pintaudi, I, σ. 68

Butcher, 1903 (B.)-
membrana (membr.)

recto

[Μεγαλο]πολιτ[α]ις τι τοθ' υμιν συμβουλευσει	§ 8	
[ποιειν α]λλ' ο[υδε]ις ερει κα[ι] μην ει γε παντες	§ 9	μην πάντες B.
...		
[επιστα]σθε [ω]ς και παραινουντων τουτων και		ἐπίστασθ' ὥς B.
[μη βοηθητ]εον και δια τους ορκους ους ομω		
...		
[μοκαμεν M]εσσηνιοις και δια το συμφερον	5	
...		
[ειναι κατοικεισθ]αι ταυτην την πολ[ι]ν σκο		
[πεισθε προς υμας] αυτους ποτεραν την αρ		σκοπεῖσθε δὴ πρὸς B.+membr.
[χην καλλιωνα και] φιλανθρ[ωπ]οτεραν ποιη		
[σεσθε του μη επι]τρεπειν αδικειν Λακεδαι		ποιησεσθαι membr.-
		μη 'πιτρέπειν B.,
		μη επιτ(ρ)επειν membr.-
		αδικειν membr.-

Λακεδεμονιοις membr.-
 [μονιοις την υπερ Μεγαλης πολεω]ς η την 10 ην m. — ηι membr.
 [υπερ Μεσσηνης νυν μεν γε βοηθει]ν Αρκα § 10 Μεσσηνης membr.-
 βοηθειν δόξετ' Ἀρκάσι B.

.....

Συνθετικό κριτικό υπόμνημα Hausmann, Butcher

σ

1 ἡμῖν codd.; συμβουλεύσει SAΥ²: συμβουλεύει Υ¹: συμβουλεύει F. 2 καὶ μὴν πάντες codd.
 3 καὶ παραινούντων FAΥ: καὶ om. S. 5 Μεσσινίους S¹.

δὴ

6 σκοπεῖσθε δὴ SA: δὲ F: δὲ Υ: δὴ om. vid. Pap. 9 ἐπιτρέπειν ἀδικεῖν A: ἐπιτρέπειν ὕμᾱς
 ἀδικεῖν SF: ἀδικεῖν ἐπιτρέπειν Υ: ὕμᾱς om. atque O: ἡμᾶς vulg. 11 βοηθεῖν δόξετ' Ἀρκά-
 σιν codd.

Συμπληρώνοντας τα σχόλια Hausmann (Hausmann / Pintaudi, I, σ. 69)

recto

γραμμ. 1. Τα μεσαιωνικά χειρόγραφα και οι εκδότες δίδουν τον τύπο ἡμῖν (με το πρώτο πρόσωπο της προσωπικής αντωνυμίας στον πληθυντικό εννοείται η συμπερίληψη και του ίδιου του ρήτορα ως υποκειμένου στο μελλοντικό αδιέξοδο διαβουλεύσεως), έναντι της γραφής του παπύρου υμῖν· στην τελευταία γραφή, ο γραφέας του παπύρου φαίνεται να επηρεάζεται από το υποκείμενο του προηγούμενου και του επόμενου ἐπίστασθε.

γραμμ. 1. Τον τύπο συμβουλεύσει δίδουν επίσης τα μεσαιωνικά χειρόγραφα SAΥ²F^{corr.}, και τὸν δέχονται οι εκδότες, έναντι του συμβουλεύει ενός μόνον χειρογράφου, Υ¹.

γραμμ. 2. Είναι εντυπωσιακή η απόκλιση του παπύρου με την σύνταξη κα[ι] μὴν ει γε παντες, όταν τα μεσαιωνικά χειρόγραφα δίδουν καὶ μὴν πάντες, γραφή που δέχονται οι εκδότες. Τούτο πρέπει να συνεξετασθῇ με το σχετικό κείμενο στην γραμμή 7· εδώ, ενώ τα μεσαιωνικά χειρόγραφα δίδουν σκοπεῖσθε δὴ (ἡ δέ), ο πάπυρος φαίνεται να παραλείπει οιονδήποτε συνδετικό μόριο, όπως δηλώνει και η δυνατότητα συμπληρώσεως του κενού· το τελευταίο δεν επιτρέπει την φιλοξε-

νία κάποιου μονοσύλλαβου μορίου. Ο γραφέας, πιθανόν, μετά την προσθήκη των συνδεδειγμένων *ει γε*, παραπάνω (γραμμ. 2), στην φράση *κα[ι] μην*, κατά μνημονικό λάθος και επηρεασμένος από το προηγούμενο *εἰ δ' ἅπαντες ἐπίστασθε*, παραλείπει ως περιττό ένα συνδεδειγμένο *δη* ή *δε* στην συνέχεια, γραμμή 7 (βλ. παραπάνω το σχόλιο στην αντίστοιχη θέση της μεμβράνης).

Έως εδώ οι νεωτερισμοί του γραφέα στον πάπυρο είναι δύο: α) *κα[ι] μην ει γε παντες*, και β) *σκο[πεισθε προς υμας]*.

γραμμ. 3. [*επιστα*]σθε [*ω*]ς και παραινουντων' στο σημείο αυτό ο πάπυρος διαφωνεί εντυπωσιακά με την γραφή του S και την παράλειψη του *καί*, ενώ συμφωνεί με την γραφή των FAY, και παραινούντων, την οποία αποδέχονται οι εκδότες, πλην των Vömel και Rüdiger οι οποίοι παρακολουθούν την γραφή του S. Ο Hausmann συμφωνεί με το σκεπτικό του Dreher για την αναγκαιότητα του *καί*, κατά το σχήμα *καί ... καί μή*· πράγματι, με την φράση *καί παραινούντων* τούτων *καί μή* τονίζεται ότι ο ρήτορας θεωρεί ως αδιάφορο το αποτέλεσμα από την θετική και την αρνητική θέση των αγορευόντων, *τῶν χαλεπῶν τοῖς Μεγαλοπολίταις*, στον επηρεασμό της «λογικής απαιτήσεως των πραγμάτων» και του βοήθητον· με άλλα λόγια, η εκ των πραγμάτων λογική αναγκαιότητα για βοήθεια των Μεγαλοπολιτών μένει παγερά αδιάφορη από την θετική ή την αρνητική θέση των παραπάνω αγορητών. Πρόκειται για μια κενή συνεπειών ισοδυναμία που εφαρμόζεται πάνω στην «κατηγορία» των αποτελεσμάτων· με την τελευταία ο ρήτορας διακρίνει εδώ τις δύο παρατάξεις αγορευόντων -στην συγκεκριμένη συνεδρία της Εκκλησίας του Δήμου· τήν προαναγγέλλει μάλιστα εκ του αποτελέσματος στα αυτιά των ακροατών, όταν χρησιμοποιή την αντωνυμία *πάντες*, με την οποία υποδηλώνει την διάσπαση των ακροατών σε δύο αντίστοιχες παρατάξεις: στους αποδέκτες της παραινέσεως και σε αυτούς που θα τήν απορρίψουν.

γραμμ. 9. Και ο πάπυρος παρακολουθεί την γραφή του A ως προς την παράλειψη του υποκειμένου *ὑμᾶς* στην φράση *μη ἐπιτρέπειν ὑμᾶς ἀδικεῖν* των SF (*ἀδικεῖν ἐπιτρέπειν* Υ, βλ. και το αντίστοιχο σχόλιο, παραπάνω, στην μεμβράνη), την οποία υιοθετούν και οι εκδότες.

γραμμ. 11. Είναι χαρακτηριστική η απόκλιση του παπύρου ως προς την σειρά των λέξεων, *βοηθει/ν* Αρχα, για την οποία υποτίθεται η συνέχεια -*σι δοξετε*, από την γραφή *βοηθεῖν δόξετ'* Ἀρχαίσι των μεσαιωνικών χειρογράφων, την οποία υιοθετούν και οι εκδότες. Παρά ταύτα, και στην μια και στην άλλη περίπτωση το τέλος φράσεως δίδει δακτυλικό/ηρωικό ρυθμό, ως εξής: *πάπ. δοξετε, μββ· μεσ. χειρ. Ἀρχαίσι, μββ.*

2. Hausmann / Pintaudi, I, σ. 68

Butcher, 1903

verso:

υμεις ηθελησατε δηπου [σ]ωζειν [αυτους] § 12
 ει τουτο προυλεγον υμιν [οτι] σωθ[εντες]
 εαν μη ποιειν οτι βουλονται [π]α[λιν αυτους]
 εατε και αδικειν ουδεμιαν χ[αριν υμιν] ουδεμίαν ὑμῖν χάριν
 εξουσιν της σωτηριας· και μ[η]ν ει σφοδρα ε] 5 § 13 ἔξουσι - σφόδρ' ἐναντίον
 ναντιον εσ[τ]ι τοις Λακεδα[ιμονιων επιχει]

ρημασι το το[υ]ς Αρκαδας [η]μας συμμαχους ποιη] ἐπιχειρήμασιν
 σασθα[ι] προσηκει δηπου [πλειω χαριν αυτους]
 εχειν ω[ν εσωθη]σαν ὑφ [ημων εις τους εσχα]
 τους ελθ[οντες κινδυνους η] των αδικειν κωλυον] 10
 [ται ν]υν [οργιζεσθαι]

.....

Συνθετικό κριτικό υπόμνημα Hausmann, Butcher

3 βούλονται AF²Υ: βούλωνται SF¹B¹: ἂν βούλωνται Cobet, sed cf. viii 52, li 16. 4 χάριν ὑμῖν Ff vulg.: ὑμῖν χάριν SA: ὑμῖν secl. Blass. 5 εἰ σφόδρ' S: εἰ καὶ σφόδρα FAT.

Συμπληρώνοντας τα σχόλια Hausmann (Hausmann / Pintaudi, I, σσ. 69-70)

verso

γραμμ. 3. Ο πάπυρος συμφωνεί με την γραφή ότι βούλονται των μεσαιωνικών χειρογράφων AF²Υ, την οποία δέχονται οι εκδότες· γενικά, εδώ πρόκειται για αμφίβολη έκφραση στο δημοσθενικό *corpus*, όπως δείχνουν τα παραδείγματα του 51 (*Περὶ τοῦ στεφάνου τῆς τριηραρχίας*), 15: ἄδεια ποιεῖν ὅ,τι ἂν βούλωνται γέγονεν, και του 8 (*Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ*), 52: ἡσυχίαν δὲ ποιῶσιν ἐκείνῳ πράττειν ὅ,τι βούλεται. Στο σημείο αυτό το S(F¹) δίδει εσφαλμένη γραφή με την υποτακτική βούλωνται, την οποία προσπαθεί να θεραπεύσει ο Cobet με την προσθήκη του ἂν, δημιουργώντας έτσι μιαν αναφορικῶς υποθετική πρόταση μέσα στην υποθετική πρόταση, ἐὰν μὴ ποιεῖν ... ἔατε καὶ ἀδικεῖν.

γραμμ. 4. Από τα διασωθέντα γράμματα του παπύρου φαίνεται ότι η γραφή που αυτός δίδει είναι *χ[αριν υμιν]*, σε συμφωνία με την γραφή των μεσαιωνικών χειρογράφων F¹ και ως προς την σειρά των λέξεων. Ο Butcher υιοθετεί την γραφή των μεσαιωνικών χειρογράφων SA και την εξής σειρά των λέξεων: *οὐδεμίαν ὑμῖν χάριν*· έτσι, απορρίπτει τον αποκλεισμό της αντωνυμίας *ὑμῖν* από τον Blass, τον οποίο όμως αποδέχεται ο Hausmann (ό.π., σ. 69), θεωρώντας δύσκολη την παρουσία της αντωνυμίας *ὑμῖν* μαζί με την άλλη αντωνυμία *οὐδεμίαν* που προσδιορίζει το ουσιαστικό *χάριν*. Θα προσθέταμε ότι το συγκεκριμένο πρόσωπο των ακροατών ευκόλως εννοείται ως μη αποδέκτης αντιχάριτος από το προηγούμενο *ἐὰν μὴ* ... *ἔατε*· άρα, η δήλωσή του μέσω του *ὑμῖν* φαίνεται ως μία έμφαση είτε περιττή είτε μη αναγκαία για το νόημα.

γραμμ. 5. Και εδώ ο πάπυρος, μετά την συμπλήρωση του κειμένου του, και *μ[ὴν εἰ σφοδρα ἐναντιον]*, φαίνεται είτε να ακολουθή είτε να επηρεάζει την παραπάνω εκφορά στο recto, γραμμή 2, *κα[ὶ] μὴν εἰ γε παντες* (παρ. 9)· συναντήσαμε ήδη την τελευταία ως αντίθετη με την εκφορά των μεσαιωνικών χειρογράφων και *μὴν πάντες* και την αποδοχή της από τους εκδότες (βλ. παραπάνω το σχετικό σχόλιο). Το σημείο είναι κρίσιμο· η υποθετική εισαγωγή του νοήματος φαίνεται απαραίτητη εξ αιτίας και της συμφωνίας των μεσαιωνικών χειρογράφων, *εἰ σφόδρ' S*· *εἰ καὶ σφόδρα FAY* (βλ. Butcher, και *μὴν εἰ σφόδρ'*).

Οι διαφοροποιήσεις του παπύρινου κειμένου, σε σχέση με το κοινό κείμενο στο απόσπασμα της μεμβράνης (membr.) και την έκδοση Butcher (B.) στο σύνολο των παπύρινου κειμένου, συνίστανται στις εξής κατηγορίες:

- δεν υπάρχουν ορθογραφικά λάθη (αντίθετα με το κείμενο της μεμβράνης: *ποιη-σεσθαι membr.* αντί *ποιήσεσθε*, *μη επιτ(ρ)επειν membr.*, *αδικιν membr.* αντί *ἀδικεῖν*, *Λακεδεμονιοις membr.* αντί *Λακεδαιμονίους*, *ην membr.* αντί *τήν*, *ηι membr.* αντί *ἥ*, *Μεσσηνης membr.* αντί *Μεσσήνης*·
- υπάρχουν συντακτικές διαφορές με μεμβράνη και Butcher, *σκοπεισθε προς* (recto 7) αντί *σκοπεῖσθε* δὴ πρὸς B. + membr.·
- υπάρχουν συντακτικές διαφορές με Butcher, *μὴν εἰ γε παντες* (recto 2) αντί *μὴν πάντες* B.·
- διατηρεῖται η χασμωδία, όπως και στην μεμβράνη, *επιστασθε* ως (recto 3) αντί *ἐπίστασθ'* ὡς B., *σφοδρα εναντιον* (verso 5) αντί *σφόδρ' ἐναντίον* B., *μη επιτρεπειν* (recto 9), *μη επιτ(ρ)επειν membr.*, *μὴ 'πιτρέπειν* B.·

- υπάρχει διαφορετική σειρά των λέξεων, (πιθανόν) βοηθ^{ειν} Αρκα (recto 11) αντί βοηθ^{ειν} δόξετ' Ἀρκάσι B., ουδεμ^{ιαν} χαριν υμιν (verso 4) αντί οὐδεμ^{ιαν} ὑμῖν χάριν B.
- άλλοτε διατηρείται το ευφωνικό ν και πριν από σύμφωνο, άλλοτε όχι, εξουσι^ν της (verso 5) αντί ἔξουσι τῆς B., ἀλλά επιχειρημασι το (verso 7) αντί ἐπιχει^ρήμασιν τὸ B.

Διαπίστωση-συμπέρασμα

- Ο πάπυρος δεν φαίνεται να ἔχη υπ' ὄψιν κάποιο ἄλλο μεσαιωνικό χειρόγραφο πέραν από τα γνωστά· παρουσιάζει εν τούτοις τρεις γραφές που δεν απαντώνται στα μεσαιωνικά χειρόγραφα, και είναι μάλλον λανθασμένες: στο recto, γραμμὴ 1, τοθ' υμιν, αντί του τόθ' ἡμῖν των μεσαιωνικῶν χειρογράφων· στο recto, γραμμὴ 2, κα[ι] μην ει γε παντες, γραμμὴ 7, σκο[πεισθε προς υμας], ἐναντι των μεσαιωνικῶν χειρογράφων καὶ μὴν πάντες, και σκοπεῖσθε δὴ ἡ δὲ, ἀντίστοιχα.
- Σε τρεις ορθές περιπτώσεις, ο πάπυρος διαφοροποιεῖται από το S και επιβεβαιώνει την γραφή των ἄλλων μεσαιωνικῶν χειρογράφων, ως εξής: 1) recto, γραμμὴ 3 (παρ. 9), και παραινου^{ντων} (FAΥ), ἐνὸς το και παραλείπει το S· 2) recto, γραμμὴ 3 (παρ. 9), επι[τρεπειν] αδικειν (AΥO), ἐνὸς ἐπιτρέπειν ὑμᾶς ἀδικειν το S (και το F)· 3) verso, γραμμὴ 3 (παρ. 12), ὅτι βούλονται (AF²Υ), ἐνὸς λανθασμένα ὅτι βούλονται το S (και το F¹).
- Σε μια περίπτωση, ο πάπυρος δίδει διαφορετικὴν σειρά των λέξεων, recto, γραμμὴ 11 (παρ. 10), βοηθ^{ειν} Αρκα, ἐνὸς τα μεσαιωνικά χειρόγραφα και οι εκδότες δίδουν βοηθ^{ειν} δόξετ' Ἀρκάσι.
- Ὡς λανθασμένα, ο πάπυρος ακολουθεῖ, σε μια περίπτωση, verso, γραμμὴ 4 (παρ. 12), την εκφορά των μεσαιωνικῶν χειρογράφων FΥ και κατὰ την σειρά των λέξεων, ουδεμ^{ιαν} χ[αριν υμιν], σε διαφορὰ ως προς την σειρά των λέξεων από τα μεσαιωνικά χειρόγραφα SA: οὐδεμ^{ιαν} ὑμῖν χάριν, εκφορά την οποία υιοθετοῦν οι εκδότες.